

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

У статті досліджуються нормативно-правові та наукові підходи до визначення інформації та її ролі в інформаційному просторі. Автор проводить детальний аналіз поняття і законодавче закріплення отримання інформації.

Ключові слова: інформація, інформаційні відносини, інформаційне право, інформаційна діяльність.

Актуальність теми дослідження обумовлюється зростаючою роллю інформації у сучасному відкритому суспільстві, адже немає жодних сумнівів, що сучасне життя неможливе в інформаційному вакуумі. Крім того, актуальність теми пояснюється і тим, що в умовах євроінтеграційних прагнень України виникає ряд питань практичного і організаційно-правового характеру по приведенню до узгодженості норм, що регулюють суспільні відносини щодо інформації та порядку її отримання відповідними суб'єктами, адже сьогодні, основною тенденцією в сфері інформаційних відносин є його гармонізація із законодавством ЄС. Як стверджують науковці «гармонізація законодавства не вимагає від держав-членів ухвалення однакових правових актів. Ідеться, насамперед, про те, щоб держави-члени застосували схожі закони чи інші правові акти» [40, с. 115]. Як правило, сфера гармонізації законодавства доволі об'ємна, проте міжнародним законодавством передбачено ряд випадків, коли можуть не застосовуватися заходи із гармонізації: необхідність захисту суспільної моралі, громадського порядку та державної безпеки, а також захист навколишнього середовища і умов праці. Сьогодні ряд учених вважають, що необхідно поступово орієнтувати національне законодавство на створення правової бази, що регулює відкрите інформаційне суспільство, так як інформаційна відкритість органів державної влади, доступність адміністративних послуг для громадян стають основними пріоритетами розвитку державного апарату, а європейське законодавство має вже сталі традиції в даній сфері.

Сучасне законодавство має вагомий масив нормативно-правового закріплення підходів до визначення інформації і інформаційних відносин і т.д. Крім нормативного визначення питання інформаційних прав та обов'язків різних

суб'єктів піднімали у своїх наукових працях такі науковці: В.М. Брижко, О.С. Денісова, Р.А. Калюжний, Т.А. Костецька, О.В. Кохановська, Л.В. Кузенко, О.В. Логінов, А.І. Марушак, О.В. Нестеренко, С.В. Петров, О.В. Соснін, В.С. Цимбалюк, М.Я. Швець; І.Л. Бачило, В.М. Лопатин, М.А. Федотов, та інші. Проте вагомі напрацювання науковців не вичерпали можливостей дослідження широкого кола питань, пов'язаних з функціонуванням і використанням інформації у житті.

Отже, предметом нашого дослідження буде порівняльно-правовий аналіз наукових і нормативних підходів до визначення інформації як об'єкта правової охорони.

Процеси, пов'язані з формуванням інформаційного суспільства, що розпочалися у вигляді трансформації в економічному житті розвинутих держав у середині 60-х рр. ХХ ст. на сьогоднішній день істотно вплинули на такі інститути доволі консервативні інститути як держава та публічна влада.

Сучасні інформаційні відносини під впливом нових інформаційно-телекомунікаційних технологій набули глобального характеру і не обмежуються рамками однієї держави. Це істотно впливає на просторові рамки життєдіяльності держави і суспільства, скорочуючи відстані, збільшуючи темпи людської діяльності та роблячи сучасний світ маленьким з точки зору інформаційних відносин та інформованості людини [11].

Загалом аналіз чинних законодавчих актів України дає підстави стверджувати, що інформаційні відносини, що виникають у процесі отримання інформації, регулюються з акцентом на: суб'єктів отримання інформації; інформацію, що може бути отримана; засоби отримання інформації. Так, за загальною статистикою України, то на сьогодні існує більш, ніж

3000 нормативно-правових актів, що прямо або опосередковано регулюють інформаційні відносини в суспільстві [6, с. 100]

У будь-якому випадку необхідним елементом інформаційних відносин є інформація, яка поширюється в суспільстві, проходить через свідомість людей і використовується для впливу на суспільні процеси. Більше того, обраний предмет цього дослідження зумовлює необхідність більш детального розгляду змісту поняття «інформація».

На сьогоднішній день загальновизнаною є необхідність активного втручання та контролю з боку окремих держав та міжнародної спільноти з метою забезпечення того, щоб явища глобалізації та інформатизації мали позитивний вплив для кожної держави і світу в цілому. Одним із способів такого впливу стало прийняття цілого ряду програмних документів, що визначають цілі і завдання держав в формуванні глобального інформаційного суспільства. Подібні акти на міжнародному рівні було прийнято в рамках ООН, ОБСЄ, Ради Європи. Крім того, на сьогодні більшість держав, включаючи і Україну, створили національні нормативно-правові акти з питань розбудови інформаційного суспільства [11].

Нормативне визначення поняття «інформація» таке: документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються (мали або мають місце) у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі [2, с. 1; 3, с. 200]. Однак, якщо згадати про позицію вітчизняного дослідника інформаційних відносин В.М. Брижка щодо розкриття двох аспектів поняття «інформація»: гносеологічного і онтологічного [5, с. 31-37], то можна дійти висновку, що закріплене у законодавстві визначення поняття «інформація» не є досконалим. Адже визначати певні правові відносини інформаційними можна лише за умови, що об'єктами таких правовідносин є відомості, що мають визначені правові ознаки. Аналізуючи чинні на сьогодні нормативно-правові акти можна виокремлювати наступні правові ознаки інформації, за наявності яких визначатимемо суспільні відносини інформаційними правовідносинами. Такі ознаки важливі і для визначення обсягу відомостей, що можуть отримувати органи державної влади України.

Обов'язковою ознакою поняття «інформація» є документованість або публічна оголошеність певних відомостей. Документованість означає закріпленість її у документах та на інших носіях інформації, які є матеріальними

об'єктами, що зберігають інформацію, а також у повідомленнях ЗМІ. Публічна оголошеність відомостей, як правило, передбачає передачу інформації хоча б одній особі. Ця ознака має переважно процесуальне значення і здебільшого є основою для кваліфікації деліктів у інформаційній сфері.

Дискусійним питанням є необхідність наявності у певної особи здатності сприйняти певні відомості, які їй оголошуються чи передаються. Наприклад, вітчизняний дослідник М.В. Карчевський зазначає, що «інформація, не будучи чимось самостійним, абсолютним, має інформаційний характер тільки відносно системи, яка сприймає інформацію» [7, с. 14]. Зважаючи на предмет дослідження, зазначимо, що органи державної влади України самостійно не можуть сприймати і розуміти певні відомості, вони опосередковано «включені» до інформаційних відносин шляхом можливості сприймати інформацію службовцями, що працюють у таких органах влади. Необхідність включення органів державної влади України до переліку суб'єктів, які можуть отримувати інформацію, буде додатково обґрунтована у наступному розділі. Однак, що стосується ознак інформації, то зазначимо, що законодавство України не закріплює наявності у певної особи здатності сприйняти відомості, які їй оголошуються чи передаються, як обов'язкову ознаку поняття «інформація».

Згідно з цивільним законодавством інформація є об'єктом цивільних прав і належить до категорії нематеріальних благ [2, гл. 15 розд. III]. Тому інформація може як об'єкт цивільних прав вільно відчужуватися або переходити від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва чи спадкування або іншим чином [2, ст. 178]. Такі законодавчі положення підтверджують «товарність» інформації, тобто можливість бути об'єктом товарних відносин. Така ознака є важливою для уніфікації термінів, що визначають можливості органів державної влади України отримувати інформацію, оскільки і чинне законодавство України і, безумовно, перспективне нормотворення передбачає і передбачатиме отримання інформації за плату.

Інформація як особливий нематеріальний актив має властивість до багаторазового поширення і використання різноманітними засобами і серед необмеженої кількості осіб. Одні й ті ж відомості можуть належати різним учасникам інформаційних відносин, що у багатьох випадках зумовлює конфлікт інтересів відповідних суб'єктів. Ця ознака не дозволяє чітко визначити власника інформації, зокрема, коли орган дер-

жавної влади України при виконанні передбаченої законом правоохоронної, наглядової, контролюючої чи іншої функції отримує інформацію від інших суб'єктів: така інформація одночасно перебуває у володінні органу державної влади і при цьому залишається власністю приватного суб'єкта, хоча зберігаються у різних джерелах. Ще одна ознака поняття «інформація» полягає у тому, що останньою можуть визнаватися відомості, які можуть зберігатися у будь-якій формі й вигляді. Однак для набуття певного юридичного значення інформація має відповідати вимогам та ознакам, передбаченим правовими нормами, тобто відповідати закону. Так, наприклад, як зазначає А.І. Марущак, «інформація, яка становить комерційну таємницю підприємства, має бути невідомою і не легкодоступною, повинна мати комерційну цінність, тобто визначену або потенційну ринкову вартість, а володілець інформації (особа, яка законно контролює інформацію) повинен вживати належних заходів з охорони інформації, визначеної як комерційна таємниця підприємства» [8]. При дотриманні таких правових вимог відомості можуть бути визначені як комерційна таємниця. Подібні законодавчо встановлені вимоги характерні і для інших видів інформації, тому є важливими при визначенні підстав для отримання органами державної влади України інформації.

Джерелами інформації можуть бути передбачені або закріплені законом носії інформації: документи, інші носії інформації, які є матеріальними об'єктами, що зберігають інформацію, повідомлення ЗМІ, публічні виступи [3]. З цього можна зробити висновок, що людина не визнається джерелом інформації, хоча у випадку оголошення певних відомостей вона формує таке джерело як публічний виступ.

Інформація нерозривно пов'язана зі своїм джерелом і у правовідносинах практично завжди не є самостійним об'єктом, а «включається» у правовідносини через джерело інформації. Ця ознака поняття «інформація» у процесі нормотворчої діяльності, зокрема і при визначенні правових основ отримання органами державної влади України інформації, зумовлює важливість вибору джерел надання чи передачі інформації. Наприклад, одні і ті ж відомості можуть бути надані шляхом опублікування у друкованому виданні, на Інтернет-сайті, у відповіді на інформаційний запит тощо.

Інформація у цивільному обігу зберігається і передається у вигляді знаків, символів, хвиль, і тому може вимірюватися у кількісних одиницях. Кількісна оцінка інформації є одним із критеріїв

визначення її вартості, яка у багатьох випадках є необхідним елементом суспільних інформаційних відносин. Відзначимо, що юридична наука у цьому контексті має враховувати досягнення, результати досліджень інших галузей знань, зокрема, математики, кібернетики, економіки тощо. Це важливо і для визначення кількісних показників інформації, що може отримуватися органами державної влади України.

Поняття «отримання інформації» застосовується у чинному законодавстві України, однак визначення його не розкривається. В юридичній літературі немає чіткого визначення поняття «отримання інформації», натомість у Законі України «Про інформацію» один із видів інформаційної діяльності визначено терміном «одержання інформації», під яким розуміється її набуття, придбання, накопичення відповідно до чинного законодавства України громадянами, юридичними особами або державою. [3, ст. 14]. Крім того, Закон України «Про інформацію» дає визначення поняття «режим доступу до інформації» як «передбачений правовими нормами порядок одержання, використання, поширення і зберігання інформації» [3, ст. 28].

Ст. 34 Конституції України містить поняття «збирання інформації», а в інших статтях та окремих нормативно-правових актах вживаються такі поняття, як «ознайомлення», «одержання інформації», «право знати», «допуск», «доступ», «пошук» та ін. Розбіжності у визначенні цього поняття спостерігаються і в конституціях країн СНД. Зокрема, Конституції Республіки Вірменії, Російської Федерації, Республіки Узбекистан закріплюють право на «пошук та одержання інформації», а Республіки Грузія, Республіки Казахстан, Туркменістану, Республіки Білорусь – право на «одержання» інформації [10, с. 294].

Таким чином, отримання інформації – це вид інформаційної діяльності, що полягає у набутті, придбанні, накопиченні відповідно до чинного законодавства України документованої або публічно оголошеної інформації громадянами, юридичними особами або державою. При цьому терміни «отримання» і «одержання» інформації є тотожними, однак для уніфікованого застосування в інформаційному законодавстві доцільно використовувати один термін «отримання інформації».

Отже, здійснення органами державної влади України такого виду інформаційної діяльності як отримання інформації пов'язане з одержанням будь-яких відомостей, необхідних їм для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій. При цьому

об'єктами, на які спрямовано цей вид інформаційної діяльності, можуть бути будь-які види інформації, у тому числі ІзОД. Остання може бути об'єктом інформаційної діяльності при відповідності суб'єкта та підстав отримання цієї інформації встановленим законодавством України або власником такої інформації вимогам, або ж у випадку, наприклад, коли вона є суспільно значимою, тобто «якщо вона є предметом громадського інтересу і якщо право суб'єкта інформаційних відносин знати цю інформацію переважає право власника ІзОД на її захист». Об'єктом отримання інформації можуть бути як відомості про фізичну особу (за наявності її згоди або у виняткових передбачених законом випадках), так і про юридичних осіб, зокрема і недержавних установ та організацій.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461.
3. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
4. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні: Закон України від 16 листопада 1992 року (зі змінами) // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 1. – Ст. 1.
5. Брижко В. До питання застосування у правотворчості понять «інформація» та «дані» / В. Брижко //

Правова інформатика. – К., 2005. – № 4 (8)/2005. – С. 31-37.

6. Гавловський В.Д. Поступ України до інформаційного суспільства / В. Д. Гавловський, Р. Л. Колпак, В. С. Цимбалюк // Сучасні проблеми інформатизації органів внутрішніх справ України : матеріали Міжвуз. наук.-практ. конф. (Київ, 15 бер. 2001 р.). – К. : НАВСУ, 2002. – С. 100-104.

7. Карчевський М.В. Кримінальна відповідальність за незаконне втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж (аналіз складу злочину): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Луганська академія внутрішніх справ МВС імені 10-річчя незалежності України./ М.В. Карчевський. – Луганськ, 2002. – С. 14.

8. Марущак А.І. Науково-практичні аспекти збереження комерційної таємниці на підприємстві / А.І. Марущак // Юридичний радник. – 2006. – № 2. – С. 12-14.

9. Муравйов В. Правові засади гармонізації законодавства в Європейському Союзі / В. Муравйов // Право України. 2002, № 7. С. 114- 120.

10. Правове забезпечення інформаційної діяльності в Україні / За заг. ред. Ю.С.Шемшученка, І.С.Чижа. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2006.

11. Кормич Б.А. Інформаційний вимір правового буття сучасної держави. //http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/App/2009_36/app36_Kormych_B_A_(27-35).pdf

И.Н. Сопилко

В статье исследуются нормативно-правовые и научные подходы к определению информации и ее роли в информационном пространстве. Автор проводит детальный анализ понятия и законодательно-го закрепления получения информации.

I.N. Sopilko

In this article describes legal and scientist approaches of information definition and its role in the information sphere. An author analyzed definition and legal getting the information.